

شيوه نگارش مقاله

چکیده:

مقاله حاضر با هدف آشنا نمودن کتابداران و علاقه‌مندان با شیوه نگارش مقاله تهیه شده است. با توجه به این نکته که نوشتن مقاله و کلاً خلق یک اثر علمی در تجربه‌های نخست کمی دشوار به نظر می‌رسد، در این مقاله سعی شده است مراحل نوشتن یک مقاله از آغاز تا مرحله تهیه نسخه نهایی مقاله، به روشی ساده و عملی بیان شود. چگونگی نوشتن یک مقاله پژوهشی و یا استخراج مقاله از طرح تحقیقاتی، انواع مقالات، معیارهای ارزیابی مقاله علمی با رعایت اصول نگارش و ارسال آن برای مجله به‌منظور چاپ و انتشار، از مواردی است که در این مقاله مورد بحث قرار گرفته است.

چکیده به انگلیسی؛ Abstract

The present paper aims to introduce librarians and interested people to prepare and write a scientific paper. Regarding to this point that authoring a paper or any other scientific work in general, seems difficult in first glance, the present paper attempts to describe those steps of generating a scientific paper from the beginning phase to its final version, in a practical and simple manner. this paper included some topics like how to write a research paper, or eliciting one from a research project, types of papers, criteria for evaluation of scientific paper, and submitting them to journals in order to publish, etc.

کلید واژه ها:

مقاله، انواع مقاله، اجزاء مقاله، مقاله‌نویسی، ارزیابی مقاله.

متن مقاله:

مقدمه

ساختار اصلی این مقاله برگرفته از مباحث مطرح شده در "کارگاه آموزشی شیوه نگارش مقاله تحقیقی" است که به همت "انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (اکتا)" در روز بیست و نهم اردیبهشت ۱۳۸۴ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی برگزار شد. این کارگاه یک روزه که توسط استاد ارجمند جناب آقای دکتر رحمت‌الله فتاحی تدریس شد، بسیار جالب و کاربردی بود. یکی از تکالیف عملی کلاس این بود که چگونه می‌توان در رابطه با موضوعاتی که با آن سر و کار داریم، نظیر مسائل طرح شده در این کارگاه آموزشی، مجموعه‌ای مدون به عنوان مقاله تهیه کرد به نحوی که برای دیگران نیز قابل استفاده باشد. به همین دلیل نگارنده تصمیم گرفت تا به‌عنوان تمرین و یک تکلیف کلاسی این وظیفه را بر عهده گرفته و آن را در قالب مقاله در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد؛ تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. البته بر خود لازم می‌دانم تا ضمن قدردانی از آقای دکتر فتاحی، اشاره کنم که درونمایه و ساختار کلی این مقاله متأثر از مطالب مطرح شده در کارگاه آموزشی مذکور می‌باشد.

بدون شک یکی از مشکلات اساسی کسانی که در آغاز راه نوشتن و خلق یک اثر علمی هستند، همانا مسئله چگونه نوشتن است. این مشکل در واقع دغدغه همه کسانی است که می‌خواهند دست به قلم برده و مطالبی در قالب گزارش، مقاله، کتاب و... بنویسند، و به علل و عوامل زیادی از جمله شیوه‌های آموزش در نظام آموزش و پرورش و خانواده و اجتماع بر می‌گردد که نیازمند بحث و بررسی دقیق از سوی متخصصان مربوطه است و کالبد شکافی عمیق این مسائل در این مختصر نمی‌گنجد. البته تاکنون مطالب نسبتاً زیادی در رابطه با شیوه نوشتن مقاله به رشته تحریر درآمده است و هر کدام با رویکرد و دیدگاه خاصی این مسئله را مورد بررسی قرار داده‌اند. اما از آنجا که هر پدیده‌ای را می‌توان از منظر و دیدگاه‌های مختلف نگریست، نگارنده قصد دارد تا شیوه نوشتن را برای علاقه‌مندان به شکلی ساده و روان بیان کند تا خواننده بتواند مسائلی را که به ذهنش خطور می‌کند بدون هیچ‌گونه دلهره و نگرانی بر روی کاغذ بیاورد.

بدیهی است که نوشتن امری اکتسابی است و از طریق فراگیری برخی فنون اولیه و ممارست و تمرین کافی حاصل می‌گردد. بنابراین، ورزیدگی در نوشتن مستلزم داشتن پشتکار و تمرین زیاد است. گاهی اوقات پیش می‌آید که یک اندیشه خوب و بدیع به ذهن خطور می‌کند اما نمی‌توان آن افکار را در قالب

کلمات بر روی کاغذ آورد. این مسئله برای همه ما کمابیش اتفاق افتاده و مختص گروه یا قشری خاص نمی‌باشد و متأسفانه اغلب باعث دلسردی و گاهی منجر به دست کشیدن از نوشتن برای همیشه یا مدتی طولانی می‌گردد. راه‌حل چنین مشکلی کنار گذاشتن ترس از نوشتن است. به‌منظور وارد شدن به بحث اصلی شاید بد نباشد تا در اینجا این سؤال اساسی را مطرح کنیم که چرا باید بنویسیم و نوشتن چه ارزشی دارد؟ مسلماً هر کس برای پاسخ به این سؤال، دلایلی را ذکر خواهد کرد که در مجموع مهمترین آنها را می‌توان اینگونه برشمرد:

۱. بیان مسائل و مشکلات موجود
۲. انتقال مهارت و دانش خود به دیگران
۳. به جا ماندن اثر و اندیشه
۴. نزدیک شدن اندیشه و عمل
۵. ورزیدگی در نگارش
۶. مطرح کردن و شناساندن توانایی‌های خود به دیگران در محیط کار و جامعه
۷. صیقل خوردن دانسته‌های ذهنی و رفع نواقص آن
۸. رشد ایده‌های نو و ایجاد انگیزه پژوهش بیشتر در آن زمینه
۹. رشد و گسترش آگاهی‌های انسان (فتاحی، ۱۳۸۴)

پیشنیاز نوشتن

نوشتن نیز مانند هر کاری نیاز به فراهم کردن یک‌سری مقدمات دارد، و مستلزم رعایت برخی نکات و پیشنیازها است. اصولاً خلق یک اثر خوب به‌خصوص اگر قرار باشد در قالب مقاله، کتاب، پایان‌نامه و... باشد نیاز به سرمایه‌گذاری اولیه و برنامه‌ریزی دقیق دارد تا محصولی ارزشمند و قابل رقابت تولید شود. مهمترین سرمایه برای نوشتن، داشتن مطالعه کافی و برخورداری از دانش لازم در حوزه موضوعی مورد علاقه است. برای نوشتن مقاله به دو صورت می‌توان عمل کرد. یک روش این است که بخواهیم ابتدا در یک حوزه موضوعی تحقیق کنیم و بر اساس نتایج و یافته‌های تحقیق مقاله بنویسیم. و دیگر این که مستقیماً موضوع یا مقوله‌ای را به قصد تهیه مقاله انتخاب کنیم و در آن زمینه شروع به نوشتن کنیم. برای نوشتن مقاله به این روش می‌توان با مطالعه منابع دایره‌المعارفی شروع کرد. سپس با جستجو در بانک‌های اطلاعاتی، اینترنت و استفاده از کتابشناسی‌ها، می‌توان کتاب‌های تخصصی و منابع اطلاعاتی دیگر از قبیل مقاله، پایان‌نامه و... را شناسایی و گردآوری کرد. پس از گردآوری منابع اطلاعاتی، ابتدا سرفصل‌ها و مندرجات آنها مرور شود. پس از آن بخش‌های مهم و مرتبط به‌دقت مورد مطالعه قرار گرفته و از نکات مهم یادداشت‌برداری شود (فتاحی، ۱۳۸۴).

انواع مقاله

مقالات را از چند دیدگاه می‌توان دسته‌بندی کرد. یکی از این دسته‌بندی‌ها می‌تواند بر اساس محتوای اطلاعات مقاله باشد که از این منظر مقالات به چهار نوع تحقیقی، تحلیلی، مروری و گردآوری تقسیم می‌شوند:

۱. مقاله تحقیقی (پژوهشی): برگرفته از تحقیقی است که به‌تازگی پایان یافته است و چون متکی بر یافته‌های تحقیقاتی است، گزارش تحقیق نیز به آن گفته می‌شود.
۲. مقاله تحلیلی: این نوع مقاله که به نام مقاله نظری نیز شناخته می‌شود، مقاله‌ای است که مؤلف با استفاده از منابع پژوهشی پیشین، نظریه خاصی را در حوزه کار خود مطرح می‌نماید. در این نوع مقاله نویسنده ممکن است نظریه‌های قبلی را گسترش دهد، آنها را با استفاده از شواهد استحکام بخشد، آنها را به‌شکل دیگری بیان کند یا آنها را مورد تأمل و تردید قرار دهد.
۳. مقاله مروری: این مقاله به تحلیل کلان و ارزیابی انتقادی نوشته‌هایی می‌پردازد که قبلاً منتشر شده است. مؤلف مقاله مروری از طریق مقوله‌بندی، یکپارچه‌سازی، و ارزشیابی متون منتشر شده پیشین، سیر پیشرفت پژوهش‌های جاری را در جهت روشن ساختن مسئله‌ای مشخص دنبال می‌کند.
۴. مقاله گردآوری: این نوع مقاله صرفاً به گردآوری و انعکاس نقطه‌نظرهای مختلف مندرج در نوشته‌های مرتبط با موضوعی خاص می‌پردازد و در واقع کار تازه‌ای را عرضه نمی‌کند. تفاوت آن با مقاله تحلیلی این است که به ارائه نظریه جدیدی منتهی نمی‌شود و نیز با مقاله مروری این تفاوت را دارد که الزاماً به سنجش و ارزیابی کلیه آثار قبلی نمی‌پردازد.

البته علاوه بر ۴ مورد ذکر شده، گونه‌های دیگری از نوشته‌های مجلات وجود دارند که از فراوانی کمتری برخوردارند؛ نظیر یادداشت‌های انتقادی، نقد و بررسی، گزارش کوتاه و... که برای پرهیز از اطاله کلام از توضیح آنها خودداری می‌شود (حری، ۱۳۸۰).

با توجه به اینکه نوشته حاضر بیشتر بر مقاله تحقیقی تأکید دارد، لازم است ابتدا اجزاء مقاله تحقیقی و در ادامه شیوه نوشتن این گونه مقاله‌ها مورد بحث و بررسی واقع شود.

اجزاء مقاله

عنوان

عنوان هر اثر جلوه‌ای از هویت آن اثر است؛ خواه اثر هنری باشد یا علمی. عنوان فشرده‌ای منضبط از مطالب متن است (حری، ۱۳۸۰). عنوان باید مختصر، گویا و جذاب باشد تا بتواند علاوه بر ایجاد انگیزه مطالعه در خواننده، او را در انتخاب مقاله مورد نیازش راهنمایی کند.

چکیده

چکیده خلاصه کوتاهی از مقاله همراه با نکات اصلی متن مقاله است و به گونه‌ای تنظیم می‌شود که خواننده را در تصمیم‌گیری برای مراجعه یا عدم مراجعه به اصل مقاله قادر می‌سازد. محتوای چکیده حاوی مطالبی است که نویسنده مقاله بر آنها تأکید ورزیده است. طول چکیده معمولاً تابع نوع مقاله در دست چکیده‌نویسی است (نشاط، ج ۱).

مقدمه

مقدمه سرآغاز هر مطلب یا بحث است و با اشاره به مسائل و مشکلات موجود در آن زمینه، یافته‌های قبلی در باره موضوع مورد بحث را به اختصار شرح می‌دهد و در پایان به ارائه راه حل می‌پردازد. در واقع پیوند میان نویسنده و خواننده از طریق مقدمه صورت می‌گیرد و ضروری است که روان و جذاب باشد (ابوالحسنی، ۱۳۸۱).

متن اصلی

متن یا بدنه اصلی مقاله شامل اهداف، روش کار، پیشینه پژوهش، محدودیت‌ها و نارسایی‌ها، یافته‌ها و نتیجه‌گیری است. بنابر این باید پیام اصلی نویسنده را به طور مفصل بیان کند به نحوی که خواننده با مطالعه آن بتواند نتیجه مورد انتظار را دریافت نماید. معمولاً پس از بدنه اصلی مقاله، یعنی در پایان مقاله یا تحقیق از کسانی که در تهیه نوشته یا تحقیق به او کمک کرده‌اند تشکر و قدردانی می‌کند. آخرین بخش مقاله فهرست مآخذ می‌باشد.

شیوه نوشتن مقاله

برای نوشتن مقاله، باید مراحل و اقداماتی به صورت گام به گام طی کنیم که در اینجا به بررسی آنها می‌پردازیم:

۱. مشخص کردن موضوع کلی.

داشتن انگیزه لازم برای یافتن موضوع مناسب و توجه به نیازهای جامعه از مسائل مهم در این مرحله است.

۲. بررسی و تحلیل موضوع به لحاظ ارزشمندی و امکان‌پذیری.

برای ارزشیابی و امکان‌پذیری بودن نگارش مقاله می‌توان چند سؤال طرح کرد:

موضوع مقاله تا چه اندازه ارزشمند و بدیع است؟ از چه جنبه‌ای و برای چه کسانی مفید خواهد بود؟ آیا تهیه چنین مقاله‌ای امکان‌پذیر است و موانع و مشکلات احتمالی انجام کار کدام است؟ در صورتی که بتوانیم برای این پرسش‌ها پاسخی مناسب بیابیم، طبیعتاً مراحل نوشتن آسانتر خواهد بود.

۳. طرح‌ریزی مقدماتی و تدوین ساختار کلی

تهیه فهرست مقدماتی مطالب، تهیه عنوان بخش‌های اصلی و فرعی، توجه به هدف و طیف مخاطبین، هماهنگی بین ساختار و نوع مقاله و مشورت با افراد صاحب‌نظر از مواردی است که در این مرحله باید در نظر گرفته شود.

۴. تعیین برنامه زمانی برای انجام کار (مدیریت زمان)

زمانبندی مناسب و انجام مرحله به مرحله کارها از مسائلی است که تهیه و تدوین مقاله را در مدت زمان از پیش تعیین شده امکان‌پذیر می‌سازد.

۵. جستجو برای یافتن منابع اطلاعاتی پایه

منابع اطلاعاتی پایه شامل دایره‌المعارف‌های موضوعی، خلاصه مقالات و... است.

۶. جستجو برای یافتن اطلاعات مرتبط (تهیه کتابشناسی مقدماتی)

پس از مطالعه و بررسی منابع پایه، با استفاده از برگه‌دان کتابخانه و یا از طریق جستجو در شبکه‌های اطلاعاتی (اینترنت) می‌توان کتابشناسی اولیه را تهیه و منابع اطلاعاتی تخصصی را شناسایی و گردآوری کرد.

۷. مطالعه منابع اطلاعاتی مهم و مرتبط برای محدود و مشخص کردن موضوع و رویکرد مقاله.

با مطالعه منابع اطلاعاتی اصلی و کلیدی می‌توان دامنه موضوعی را مشخص کرد. علاوه بر این اعتبار و غنای مقاله بستگی به منابعی دارد که مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۸. مطالعه عمیق منابع گردآوری شده و یادداشت‌برداری هدفمند

۹. مرتب کردن یادداشت‌ها بر اساس فهرست مطالب و بازنگری و پالایش آنها

۱۰. نوشتن متن مقاله (نسخه اولیه)

بهتر است نوشتن مقاله با مطالب ساده‌تر شروع و از پرنویسی و اطاله کلام خودداری شود. توجه به هدف، ساختار و مخاطب و رعایت انسجام و پیوند منطقی میان بخش‌ها و پاراگراف‌ها و رعایت آیین نگارش صحیح از نکات مهمی است که نویسنده مقاله باید به آن توجه کند.

۱۱. مرور متن اولیه و اصلاح آن (تهیه نسخه دوم)

بسیاری از صاحب‌نظران پیشنهاد می‌کنند که پس از آماده شدن نسخه اولیه، یک یا چند روز مقاله را کنار بگذاریم و پس از آن به بررسی و مرور مقاله بپردازیم. هنگام بررسی مقاله باید جملات و پاراگراف‌های غیر ضروری حذف شوند و نکات مهم مقاله در مقایسه با مقالات دیگر برجسته شود. توالی و ترتیب مطالب به درستی کنترل شود.

۱۲. مشورت با افراد متخصص و صاحب‌نظر و اصلاح نهایی مقاله

۱۳. تهیه و تدوین چکیده، کلیدواژه، مقدمه و فهرست مآخذ و در پایان تهیه نسخه نهایی مقاله

نکته قابل تأمل در این مورد این است که تمام موارد ذکر شده در این بند باید پس از اتمام نوشتن متن اصلی صورت گیرد، و در واقع چکیده برگرفته از کل متن است، و مقدمه بر اساس متن نوشته شده تهیه می‌گردد، در حالی که گاهی اوقات برخی افراد در پاسخ به فراخوان مقالات سمینارها و کنفرانس‌ها ابتدا چکیده یا خلاصه مقاله خود را تهیه و ارسال می‌کنند و اگر چکیده مقاله مورد قبول برگزار کنندگان واقع شد اقدام به تهیه متن کامل مقاله می‌کنند که این کار مسلماً ساختار و محتوای مقاله لطمه خواهد زد. همچنین در خصوص فهرست مآخذ باید توجه داشت که یکی از اصول اخلاقی و مهم در نگارش، استناد به منابع و مآخذی است که در حین کار مورد استفاده قرار می‌گیرد. استناد و ذکر منابع مورد استفاده علاوه بر ارج نهادن به آثار دیگران، باعث افزایش اعتبار و ارزش اثر خواهد شد.

۱۴. انتخاب مجله مناسب و ارسال مقاله برای چاپ و انتشار آن (فتاحی، ۱۳۸۴).

توجه به سابقه، درجه اعتبار (علمی- پژوهشی، ترویجی و...) و خطامشی مجله (گرایش موضوعی)، مدت زمان انتظار برای چاپ مقاله، از نکاتی است که هنگام انتخاب مجله باید مد نظر گرفته شود.

معیارهای کنترل طرح و ساختار اولیه مقاله

اگر بخواهیم بر اساس پژوهشی که در حوزه موضوعی مورد علاقه خود انجام داده‌ایم، مقاله بنویسیم، می‌توانیم با طرح چند سؤال به ارزیابی طرح و ساختار اولیه مقاله بپردازیم.

- دلیل انجام تحقیق چه بود؟

- چه فرضیه‌هایی مورد آزمایش قرار گرفتند و چه نتایجی به دست آمد؟

- چه روش‌هایی مورد استفاده قرار گرفت و اطلاعات چگونه جمع‌آوری شد؟

- چه پیشنهادهایی برای انجام این‌گونه پژوهش‌ها در آینده وجود دارد؟

همانطور که می‌دانیم هر نویسنده‌ای به قصد چاپ و نشر مقاله‌اش در مجلات معتبر دست به قلم برده و مطلبی را می‌نویسد. از طرف دیگر می‌دانیم که هر مجله‌ای با توجه به خطامشی خود، کیفیت و محتوای مقالات دریافت شده را مورد بررسی و ارزشیابی قرار می‌دهد. بنابراین بهتر است پرسش‌هایی که از طرف

داوران مجله برای ارزیابی مقاله مطرح می‌شوند، پیشاپیش از سوی نویسنده مطرح و به آنها پاسخ مناسب داده شود. این روش علاوه بر صیقل خوردن مقاله باعث می‌شود تا نارسایی‌های احتمالی آن برطرف شده و از استحکام لازم برخوردار گردد.

کلام آخر

برای نوشتن باید از همین امروز شروع کرد. بنویسید، بنویسید، اصلاح کنید و باز بنویسید و اصلاح کنید تا ترس از نوشتن را از بین برده و به مرحله ورزیدگی برسید. هیچ‌وقت انتظار نداشته باشید که بدون تمرین عملی، اولین نوشته شما بی‌عیب و نقص از کار درآید و مطمئن باشید نویسندگان سرشناسی که امروز با آثار ارزشمند آنها آشنا هستیم نیز این مراحل را گام به گام سپری کرده‌اند. بنابراین اگر می‌خواهید در این راه موفقیتی کسب نمایید، بدون هیچ وقفه و تردیدی از همین حالا قلم را بردارید و شروع به نوشتن کنید. سخن آخر اینکه بنویسید، بنویسید، اصلاح کنید و باز بنویسید.

فهرست مأخذ

۱. ابوالحسنی، محسن. چگونه مقاله علمی بنویسیم و آن را به چاپ برسانیم. تهران: انستیتو پاستور ایران، ۱۳۸۱.
۲. حرّی، عباس. آیین نگارش علمی. تهران: هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، دبیرخانه، ۱۳۸۰.
۳. فتاحی، رحمت‌الله. کارگاه شبهه نگارش مقاله تحقیقی. به همت انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۹ اردیبهشت ۱۳۸۴.
۴. نشاط، نرگس. چکیده و چکیده‌نویسی. دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ج ۱، ص ۷۲۱.

توجه: این مقاله با ذکر نام نویسنده از سایت نشر کتابدار به آدرس زیر برداشته شده است:

<http://www.ketabdar.org/magazine/detailarticle.asp?number=59>

تهیه کننده: امیر مسعود بهشتی